

ΚΩΜΟΙ ΚΑΙ ΚΩΜΑΖΟΝΤΕΣ

Ἐν μιᾷ τῶν τελευταίων νυκτῶν τοῦ Μαΐου, ἂν καὶ πρὸ πολλοῦ εἶχον παρέλθει τὰ μεσάνυκτα, ἐβασανίζομεν κακῆ μοίρᾳ ἄγρυπνος ἐπὶ τῆς κλίνης μου ὑπὸ ἀνιέων βασανιστῶν, τῶν ἐπὶ τοῦ στρώματός μου θερινῶν ἐντόμων καὶ τῶν ὑπὸ τὰ παράθυρά μου θερινῶν κωμαστῶν, καὶ τούτων καὶ ἐκείνων ζῶων ἀνηκόντων εἰς διάφορα γένη, ἀλλ' οὐσιώδεις ὁμοιότητος ἐχόντων πρὸς ἄλληλα, τὴν κατὰ τὰς νύκτας τοῦ θέρους ἐμφάνισιν, τὴν στέρησιν τοῦ ὕπνου, καὶ τὴν δυσχερῆ ἐξάλειψιν, μόλις κατορθουμένην διὰ δραστηρίων φαρμάκων. Κῶμος δὲ καὶ κωμάζοντες εἶνε τὰ ὀνόματα, δι' ὧν ἀνάγκη νὰ τιτλοφορηθῶσιν ὡς ὑπὸ ἄλλων καὶ ὑπ' ἐμοῦ καὶ τὸ ἐγκλημα καὶ οἱ ἐγκληματῆται τῆς ἐν λόγῳ νυκτός. Ἴσως ἄλλη τις λέξις ἠδύνατο ἀρμοδιώτερον νὰ ὀρίσῃ ἀμφοτέρα, καθ' ἃ ἀκριβέστερον ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰ πράγματα καὶ ὑπὸ πάντων καταληπτῆ· ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι ἀνήκω εἰς τοὺς λατρεύοντας τὰς λέξεις εἰδωλολατρικῶς, ἐν τῷ ὑλικῷ αὐτῶν κάλλει, οὐκ οἶδα δὲ τίνα δύσηχον ἀσχημίαν ἀναδίδει δι' ἐμὲ ἢ παραμειομορφωμένη καὶ ξενικὴ πατινάδα. Ὑπάρχουσιν ὅμως πλείους λέξεις ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαίας ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν, αἵτινες διασώζουσι μὲν ἅπασαν τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν ἀκεραιότητα, ἀλλ' ἢ κατήνησαν ἀπλᾶ μεταφορικᾶ κοσμήματα, ἢ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐκδηλούμενα οὐδόλως ἢ λίαν ἀτελῶς ἀναλογουσι πρὸς τὰς ἰδέας ἢ τὰ πράγματα τὰ ὑπ' αὐτῶν σημαίνόμενα ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν δευτέρων ὑπάγεται καὶ ἡ λέξις κῶμος. Ὅποιαι παραστάσεις διανοίγει εἰς τὸ πνεῦμα ὁ κῶμος τῶν ἀρχαίων, καὶ ὅποιοι εἶνε οἱ κῶμοι τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἐντεῦθεν μὲν νυκτερινὰ μελωδήματα, συνήθως πρὸς τοὺς ἤχους κιθάρας ἢ ἀρμονίου ἀρμοζόμενα, μονότονον θρηνηλογικὸν χαρακτῆρα ἔχοντα, καὶ ὅταν ἐτι ἀρμονικῶς καὶ φιλοκάλως ἐκτελῶνται, ἀπειροκάλοι ἀμυγνέδες ἢ ξενότροποι καρτάδαι, ὑπὸ νυκτοβίων πλανήτων ὡς ὑπὸ φασμάτων ἁδόμενα.

Ἐντεῦθεν δὲ πανηγύρεις, αἵτινες ἐν πλήρει φωτὶ καὶ φρενητιώδει φαιδρότητι ἄγονται κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου φερόμεναι ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῶν τῶν φαλλοφόρων καὶ μετμημφισμένων κωμαστῶν ἐν ἀτάκτῳ ὀρχήσει καὶ θορυβῶδει ὀδῆ, ὑπὸ τὴν συνοδείαν τοῦ ταραχώδους Φρυγίου αὐλοῦ, ἢ εὐπρεπέστεροι καὶ σεμνότεροι χοροί, ἐν οἷς ψάλλονται τὰ ἐπινίκια τοῦ Πινδάρου. Πιστότατον μέτρον τῆς διαφόρου φύσεως τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος δηλουμένων πραγμάτων δύναται νὰ παράσχῃ ἡμῖν ἡ Πατινάδα, ἀσμάτιον νεωτέρου Ἑλλήνου ποιητοῦ, ἐν πάσαις ταῖς ἀνθολογίαις ἀπαντῶν, καὶ ὁ περιγραφόμενος κῶμος ἐν

τῇ Ἑρακλέους Ἀσπίδι, ποιήματι τοῦ Ἡσιόδου. Δυστυχῶς δὲν ἔχομεν ἤδη ὑπ' ὄψιν τοὺς ὀλίγους στίχους τῆς Πατινάδας· ἀλλ' ἡ εἰκὼν ἐν αὐτοῖς, καθ' ὅσον ἐνθυμούμεθα, εἶνε μελαγχολικὴ καὶ ἀμαυρά· ὁ ποιητὴς ἀγρόν ἀπὸ τὰ δάκρυα ἀφῆκε προσκεφάλῃ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀπολαύσῃ τοῦ εὐεργετικοῦ ὕπνου καὶ δεινῶς ὑπὸ τοῦ ἔρωτος νυσοσόμενος, καταφεύγει ὑπὸ τὸν οἶκον τῆς ἐρωμένης καὶ τραγουδεῖ τὸν πόνον του, καὶ μονωδεῖ λυρικῶς, δακρύων, στενάζων, καὶ θανατιῶν. Ἄλλ' ἐν τοῖς ἀπλοῖς ἐπικοῖς στίχοις τοῦ μεγάλου ἀοιδοῦ τῆς ἀρχαιότητος ὅποια λάμπει ἐν τῇ εἰκόνι καὶ πλούτος χρωμάτων καὶ ποικιλία καὶ εὐρύτης καὶ ἄφατος ἰλαρότης! Ὁ περιγραφόμενος κῶμος συνοδεῖται γαμικὴν πομπήν, χωροῦσαν ὑπὸ τὸ ἄπλετον σέλας τῶν δάδων, τὰς ἐξ ἀπαλῶν στομάτων λιγυρὰς αὐδὰς τῶν συρίγγων, ἐξ ὧν ταρασσεται περίξ ἢ ἡρεμῶσα ἡχώ, χοροῦ ἡμερόεντος ἐπομένου καὶ φοριγγῶν κρουομένων·

Ἐνθεν δ' αὖθ' ἐτέρωθε νέοι κῶμαζον ὑπ' αὐλοῦ·
τοίγε μὲν αὖ παίζοντες ὑπ' ὀρχηθμῶ καὶ ἀοιδῆ,
τοίγε μὲν αὖ γελῶντες, ὑπ' αὐλητῆρι ἕκαστος
πρόσθ' ἔκιοι...

Πρὸς τοὺς Ἡσιοδίους κωμαστὰς στενότερον προσεγγίζουσιν οἱ τῶν ἡμετέρων γαμηλιῶν τελευταίων συμπέθεροι, οἱ ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν ἐγγχωρίων ὀργάνων περιφερόμενοι καὶ πανηγυρίζοντες, ἐλάχιστα ὅμως καὶ αἱ τὰς νυκτερινὰς ἡχοῦς συνταρασσόμενοι καὶ τοὺς κῆνας ἐξεγείροντες καὶ τοὺς κωμωμένους βασανίζοντες καὶ τὰς γειτονίας ἀναστατούντες ἀδιάκριτοι, οἵτινες κατὰ τὴν ἐν λόγῳ, ὡς καὶ κατὰ πᾶσαν σχεδὸν νύκτα, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ εὐαρεστηθῶσιν εἰς τὰ περίξ ἐντυγχάνοντα τρυφερὰ ὄψα καὶ συγκινήσωσι παρθενικὰς καρδίας, ἀφαιροῦσι τὴν ἡσυχίαν ὀλοκλήρου συνοικίας, οὐδενὸς κλητῆρος ἀναλαμβάνοντος νὰ μεταστρέψῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πραγματικότητα... τῶν ἀστυνομικῶν ὑπογείων, ἐν ἀνάγκῃ.

Ὁ Ὀρουσῶ, ζῶν εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ κῶμοι καὶ οἱ κωμάζοντες διετέλου ἐν ἀκμῇ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ἔνθα σήμερον διατελοῦσιν ἐν καταπτώσει, γράφει πού ὅτι « ἡ νυκτερινὴ σιωπὴ, ἀφαιροῦσα πάντα περισπασμόν, καθιστᾷ πολυτιμότεραν καὶ ἠδυπαθεστέραν τὴν μουσικὴν. » Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐν Ἀθήναις ἡ νυκτερινὴ σιωπὴ καθιστᾷ ἐπαισθητοτέραν καὶ ἀηδυστέραν τὴν ἀμουσίαν τῶν νυκτίων κιθαροφῶν, τῶν ὁποίων συνήθως αἱ ὀδικαὶ συμφωνίαι ἐμποιοῦσι τὴν αὐτὴν τέρψιν εἰς τὸ πνεῦμά μου οἶαν καὶ τὰ καθ' ἑκάστην ἀπόκρειων αὐτοσχεδιάσματα τοῦ ποιητοῦ τοῦ κάρρου καὶ αἱ τοιχογραφίαι τῶν καπηλείων παρ' ἡμῖν, εἴτε ἐκτελοῦσιν ἀρρυθμῶς δημοτικόν τι ἐπτανήσιον ἄσμα, εἴτε παραφδοῦσι κατατριβέντα ἦχον ἰταλικῶ μελοδράματος, εἴτε ἀνατολικὴν τινα θρηνηδίαν ἐξερέυγονται, ἥτις δύναται καὶ ἐκείνη τεχνιέντως ἀποδιδόμενη, νὰ συγ-

κινήση καὶ εὐαρεσθήση, μὲ ὅλην τὴν πρὸς ταύτας περιφρόνησιν ἡμῶν τῶν παντοιοτρόπως πειρωμένων νὰ ἐπιδεικνύωμεν ἐξευρωπαϊσθεῖσαν τὴν φιλοκαλίαν μας. Καὶ οἱ νυκτερινοὶ κῶμοι δύνανται νὰ συγκαταταχθῶσι μετ' ἐκείνων, ἅτινα ὅπως ἐπιτύχωσι τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν, δὲν ἐπιδέχονται μετριότητα. Ἐνίοτε, εἶνε ἀληθές, ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς νυκτὸς γλυκυτάτη, καὶ ὑπερτέρα τῶν συνήθων κῶμων, μελωδία τις ἀνυψουμένη μέχρι τοῦ ὑμετέρου κοιτῶνος πληροὶ καὶ καθήδυνει τὰ βᾶθη τοῦ ὕπνου σας· καὶ ἦ, κατὰ τὸν ὥραϊον στίχον τοῦ Οὐγγῶ, ἔχετε κεκλεισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀνοικμένα τὰ ὦτα εἰς τὸν ἠδὺν θόρυβον μὴ κοιμώμενοι ἢ δι' ὕπνου διαφανοῦς, ἢ τὸ ἄσμα ἐκεῖνο μετασχηματίζεται ἐν ὑμῖν εἰς τερψίθουμον εὐδαιμονίας ὄνειρον, ἢ ἀποτινάσσοντες τὴν νάρκην τοῦ Μορφέως, βυθίζεσθε, ἐξεγειρόμενοι, εἰς τοῦ ἄσματος τὴν νάρκην, καὶ ἀναπολεῖτε ἐν τῇ μυστηριώδει ὥρᾳ τῆς καθευδούσης σαρκὸς καὶ τῆς ἐργηγορούσης ψυχῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῶν ὀνείρων καὶ τὰ κύματα τῶν ἄσμάτων ὅ,τι βαθύτερον καὶ τιμαλφέστερον ἐγκλείετε ἐν τῇ καρδίᾳ, τὴν πατρίδα, τὴν μητέρα, τὴν ἀγάπην σας, παλαιούς καιροὺς, παιδικὰ παιγνίδια, μίαν φιλοδοξίαν, μίαν ἀφοσίωσιν, καὶ τὸσα, καὶ τὸσα... Ἄλλ' εἶνε τοσοῦτω σπάνιοι ἐν Ἀθῆναις φιλότεχνοι κωμασταὶ γινώσκοντες νὰ τηρῶσιν ἄσπιλον τὴν ποίησιν τοῦ νυκτιοῦ κῶμου! Ἄντ' αὐτῶν δὲ διατρέχουσι νύκτιοι τὰς ἀγυῖας χυδαῖοι τῶν ὠτων σπαράτται, καὶ συνηθέστατα αἱ Ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες δημοσιεύουσιν, ἐν ὀνόματι τῶν κατοίκων τῆς δεῖνα συνοικίας, παρακλεύσεις καὶ διαμαρτυρήσεις πρὸς τὴν ἀστυνομίαν, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐν ὀνόματι τῆς ἀρμονίας ἀναστατουμένας νύκτας των.

Ἐν Ἑλλάδι, ἐκτὸς τῆς Ἑπτανήσου, τῆς κατ' ἐξοχὴν χώρας τῶν ἄσμάτων, οὐδέποτε διεδραμάτισαν οἱ κῶμοι σημαντικὸν μέρος ὡς ἔτι καὶ νῦν ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, ὡς πάλαι ποτὲ ἐν Γερμανίᾳ. Ἐν Ἰσπανίᾳ οἱ ψάλλοντες ὑπὸ τὰ παράθυρα τῆς ὥραίας των, ἀνέμενον ὡς τεκμήριον τοῦ εὐπροσδέκτου τοῦ ᾠδικοῦ θυμιάματος αὐτῶν νὰ ἴδωσι καταπίπτον πρὸ τῶν ποδῶν των ἐν ῥόδων· ἄλλ' οὐχὶ σπανίως διέκοπτε τὸ ἄσμα των ἡ ἀκωκὴ Τολεδικοῦ ἐγχειριδίου. Ἡ Ἰταλία δὲν ἐλησμόνησεν ἔτι τὸν τὸν τύπον τοῦ *bravo*, τοῦ φιλοτέχνου δορυφόρου ἐκάστου κωμαστοῦ, ὅστις οὐχὶ σπανίως πωλούμενος εἰς τὸν ἀντίζηλον τοῦ κυρίου του, ἔδιδε τὸ σύνθημα τῆς κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεως, καὶ οὕτως αἱ ποιητικαὶ *σερραδάαι* κατέληγον εἰς αἰμακτηρὰς ῥήξεις. Ἄλλ' ἐν ταῖς ἄνω μεσημβριναῖς χώραις ἔχουσιν αὐταὶ ῥιζώσει ἐν ταῖς ἡβῆσι τῶν κατοίκων. Ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἤρξατο ἡ ταχῆα ἐπίδοσις αὐτῶν ἐν Γερμανίᾳ, ἔκτοτε δὲ χρονολογῶνται οἱ φωνητικοὶ κῶμοι οἱ ἐκ τριφωνιῶν, τετραφωνιῶν καὶ πενταφωνιῶν συγ-

κείμενοι. Ἀλλὰ περιέργως ἅμα τῇ ἀρξάμενῃ προόδῳ αὐτῶν προσέκρουσαν ἐναντίον δεινοῦ πολεμίου, τοῦ ἐπιφανοῦς ἱεροκῆρυκος τοῦ Στρασβούργου Geiler, ὅστις ἐν ταῖς διδασκαίαις αὐτοῦ καταμέμφεται πικρῶς τῶν κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἔξω τῶν κωμαζόντων. Τὰ μέρη ταῦτα τῶν διδασκῶν του διηρμηνεύθησαν ἀρκετὰ κωμικῶς ἐν εἰκονογραφίαις αἰτινες συνοδεύουσιν ἀρχαίαν ἔκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ ἱεροκῆρυκος. Οὕτως εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν οἱ νεανία κωμασταὶ ὠπλισμένοι διὰ κιθαρῶν καὶ λαγούτων ἴστανται κεχρηγότες καὶ ψάλλοντες πρὸ θύρας κεκλεισμένης, ἧς ὑπέρεται θυρίς. Ἐκ ταύτης προφαίνεται τῶν ὀνείρων καὶ ἄσμάτων αὐτῶν ἡ κόρη ἡμίγυμνος, ἐν τῷ ἀμφιβόλῳ ἀμφιεσμῷ τῆς νυκτὸς, κρατούσα ἐν τῇ χειρὶ ὑποπτὸν τι ἀγγεῖον, οὐτινος ῥίπτει τὸ περιεχόμενον κατὰ τῆς κεφαλῆς των. Ἡ εἰκὼν αὕτη δύνανται καὶ ἦδη, μετ' ἐλαχίστων παραλλαγῶν ἀνατυπομένη, νὰ παράσχῃ ἀρκούσαν ἰδέαν τῶν ἀνὰ πάσας τὰς ἡμετέρας ἐπαρχιακὰς πόλεις συνήθων λύσεων τῶν νυκτερινῶν κῶμων. Ἡ ψυχρολουσία, καὶ βαρύτερον ἔτι τὸ εἶδος βάπτισμα, ἐν ᾧ πρωταγωνιστεῖ, ἂν οὐχὶ ἡ σεμνὴ ἑλληνικὴ κόρη, ἀλλ' ὁ ἄτεγχος καὶ ἄμουσος γονεὺς ἢ ἀδελφός, ἀντικατέστησε πολλακίς τὰ ἰσπανικὰ ἐγχειρίδια καὶ τὰ βενετικὰ *συλέτα*. Ἀλλὰ πρὸ πάντων τὰς *σερραδάας* πανταχοῦ τοῦ κόσμου κατέστησαν ἀθάνατους τὰ μουσικὰ ἐκεῖνα καλλιτεχνήματα, ἅτινα, ἐδανείσθησαν τὸ ὄνομα ἐξ αὐτῶν, προσωρισμένα, ὅπως ἄδονται ἢ ἐκτελῶνται τὴν νύκτα. Τὸν τύπον τοῦ εἶδους τούτου παρέσχεν, ὡς γινώσκειται, ὁ Μότσαρτ, ἐν τῷ *Don Zouar*. Ἀλλὰ συνήθως οὐδὲν κοινὸν ἔχουσιν αἱ μουσικαὶ αὐταὶ συνθέσεις πρὸς τοὺς ὑπαιθριούς κῶμους. Ὁ Βετχόβεν ὠνόμασε *σερραδάαι* ἐν τῶν ὀρειοτέρων αὐτοῦ ἔργων, ὅπερ βεβαίως δὲν ἔγραψε διὰ τὴν νύκτα, τὸ ὑπαιθρον καὶ τὰ παράθυρα, ἀφ' οὗ ἐκτελεῖται διὰ τετραχόρδου, βαρβίτου καὶ κλειδοκύμβαλου· γινώτῃ δὲ ὅτι οὐδενὸς εἶδους κλειδοκύμβαλον δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς κῶμον, ἐκτὸς ἐκείνων ἅτινα διέτρεφεν ἐν τῇ ἀχαλινώτῃ φαντασίᾳ του ὁ σύγχρονος Ἑλληὴν μυθιστοριογράφος, ὅταν πρὸ τινων ἐτῶν ἔγραφε περὶ τοῦ ἠρώδου του ὅτι «λαβὼν... τὸ κλειδοκύμβαλον, ἔκρουσεν ὑπὸ τὰ παράθυρά της!»

Πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος αἱ μελωδίαὶ τὰς ὁποίας πρὸς κιθάραν ἢ ἄνευ αὐτῆς ψάλλουσιν ἐν συμφωνίᾳ φιλόμουσοι Ἑπτανήσιοι, παρέχουσι τὸν ἀκραιφνῆ καὶ εὐαρεστότατον τύπον τῶν ἐπικωμίων ἄσμάτων. Καὶ ἔξω τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος διατρίβοντες ἀνὰ τὴν Στερεάν καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἀσχολούμενοι τὴν ἡμέραν εἰς τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, ὄντες κούρεις, ὑποδηματοποιοὶ, ῥάπται, πραγματευταί, λεμβούχοι κτλ. συνευνοῦνται ἀδελφικώτατα τὴν νύκτα μεταβαλλόμενοι εἰς ἀοιδούς. Μετὰ τοὺς μόχθους τοῦ ἔπαγ-

γέλατος, ἡ μακαριότης τοῦ ἄσματος προσομιᾶζει αὐτοὺς πρὸς τὴν μάγισσαν τοῦ παραμυθίου, ἥτις γραῖα καὶ δυσειδὴς ἐν τῷ ἡλιακῷ φωτὶ, ἅμα τῷ σκότει, δυνάμει μαγικοῦ τινος περιδεραίου ἀνελάμβανε τῆς νεότητος τὸ κάλλος τὸ θεσπέσιον. Καὶ μὲ ποίαν σεμνότητα τὰ ἡμέρα τῶν νήσων τέκνα ἐκτελοῦσι τὰς ἐσπερινὰς αὐτῶν συμφωνίας! Ἐν τῇ σεμνῇ αὐτῶν εὐθυμίᾳ μὴ παρεκτρεπόμενοι εἰς οὐδεμίαν ἄσχετον πρὸς τὸ ἄσμα ζωηρότητα ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς δὲν παρεκτρέπονται εἰς οὐδεμίαν παραφωνίαν, τηροῦνται βεβουθημένοι ἐν τῷ ἄσματι των, ὡς οἱ ἱερεῖς ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ· αἱ ἰταλίζουσαι μελωδίαί των περιέχουσι ποῦ καὶ που ὑπολανθάνουσαν ἀνατολικὴν τινα ἠδυπαθῆ μελαγχολίαν, οἱ στίχοι των πλήρεις ἀνθέων, ἀρωμάτων, δρόσου, παραπόνων καὶ στεναγμῶν, ὅταν δὲν εἶνε ἐμπνεύσεις τοῦ Σολωμοῦ, εἶνε ἐξ ἐκείνων, οἷτινες ἐνέπνευσαν αὐτόν. Ὅταν δὲ κωμάζωσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι κατὰ τὰς ὡραίας θερινὰς νύκτας καθ' ἃς τὸ Ἴόνιον εἶνε πλοῦσιον

Ἀπὸ τὴν μυρωδίαν
τῶν χρυσῶν κίτρων,
καὶ τὸ ἐσπέριον ἄστρον
Ὁ οὐρανὸς ἀνάπτη
καὶ πλέουν γέμοντα ἔρωτος
καὶ φωνῶν μουσικῶν
θαλάσσια ξύλα,

ὡς λέγει ἐν τῇ πρὸς τὴν Ζάκυνθον ᾠδῇ αὐτοῦ ὁ ὑψηλορῆμων Κάλβος καὶ βλέπετε τοὺς περίξ διαβάτας ἰσταμένους, ὅπως ἀκροασθῶσι μετὰ προσοχῆς τὸ ἀντηχοῦν ἄσμα ἢ καταρτίζοντας ἐκ τοῦ προχείρου ἐκεῖ πέραν ἕτερον ᾠδικὸν θίασον, καὶ ἀκούετε τὰ παράθυρα ὑπεράνω διανοιγόμενα, καὶ διακρίνετε γυναικείας μορφὰς κυπτούσας ὀπισθεν τῶν κιγκλίδων, καὶ ἀκροᾶσθε ἐνίοτε τρυφεροῦ ἐπιφωνήματος διαφεύγοντος ἐκ τοῦ ἐνθουσιώδους αὐτῶν στήθους, τότε κατανοεῖτε διατί ἡ νέα ἐκείνη ἥτις πρὸ ἐξήχοντα περίπου ἐτῶν ἐδηλητηριάσθη ἐν Ζακύνθῳ ἠδυνήθη ν' ἀποφύγη τὴν κακολογίαν καὶ νὰ ἐξαγισθῇ μόνον ἀφοῦ ἤρξατο περιεχόμενη εἰς πάντων τὰ στόματα, ὡς *Φαρμακαμένη* τοῦ Σολωμοῦ.

Ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ᾠδικοῦ αἰσθήματος ἐν τῇ Στερεᾷ ἀρκούντως ἐπέδρασεν ἡ μουσικὴ εὐφυΐα τῶν Ἑπτανησίων. Οἱ νέοι Ρουμελιῶται, ὡσάκις ἐγκαταλείπωσι τὰ κλέφτικα τραγούδια των μὲ τὸν μονότονον, ἀλλ' ἀγέρωχον ρυθμῶν, εὐχερῶς ἀρμόζουσι τὴν ᾠδικὴν αὐτῶν ἰκανότητα πρὸς τοὺς κανόνας τῆς νησιωτικῆς μελωδίας. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὀλιγοτέραν περὶ τὸ ἄδειν δεξιότητα ἐπιδεικνύοντες εἶνε οἱ Πελοποννήσιοι. Ἐν τῇ Δημοτικῇ ἡμῶν ἀνθολογίᾳ τὰ πλεῖστα καὶ τὰ κάλλιστα τῶν ἄσμάτων εἶνε ἄνθη τῆς Ρούμελης· μόλις ὀλίγων τραγουδιῶν τοῦ χοροῦ, ὑποδεστέρων σχετικῶς ἐν τε τῇ ποιήσει καὶ τῇ μελωδίᾳ, δύνανται, ἂν δὲν ἀπατώμαι,

νὰ διαμφισθητήσωσιν οἱ Πελοποννήσιοι τὴν πατρότητα. Ὅταν δ' ἐνίοτε ἀποπειρῶνται νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ ἄδύτα τῆς εὐρωπαϊκῆς καλουμένης μελωδίας, τότε δυσκόλως ἀνευρίσκουσι καὶ τὴν ἰδιοφυᾶ αὐτῶν χάριν περὶ τὸ ψάλλειν τὰ ἄσματικά προϊόντα τοῦ τόπου των καὶ ἐκπίπτουσιν εἰς εἶδος τι ᾠδικῆς βαθυλωνίας. Ἐννοεῖται ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν ἀκραιφνῶν καὶ καθαρῶν τὸ αἷμα καὶ εὐφυῶν κατὰ πάντα τὰ ἄλλα ἀπογόνων τοῦ Πέλοπος, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι ἀναμφιβόλως, ὡς καὶ πανταχοῦ, ἐξαιρέσεις. Ἐνθυμούμαι νύκτα τινὰ ἐν τῇ πόλει Κ. . . ἦν διῆλθον ἠρωϊκῶς ἀκροώμενος τὰς μακρὰς ποικιλφθίας δύο διαδοχικῶν θιάσων κωμαστῶν, ὧν ἕκαστος ἀνῆκεν εἰς διάφορον σχολήν. Ὁ πρῶτος θιάσος, συνοδευόμενος ὑπὸ φουσαρμόνικας, ἐξέχυνεν ἀφροντίστως εἰς τὴν ἐκπληττομένην ἠχώ, παντοῖα τετράστιχα καὶ δίστιχα αἰσθηματικά, ἄλλα μὲν ἐγνωσμένα, ἄλλα δὲ τότε ἴσως αὐτοσχεδιαζόμενα, πάντα δὲ παραδόξως μετενηνεγμένα εἰς ὅσον ἐνεστι ἐλληνίζοντα τύπον ἐξ ἀπροσδοκῆτου σεβασμοῦ, ἂν ὄχι πρὸς τὴν ἀρμονίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν γραμματικὴν. Οὕτως οἱ στίχοι τοῦ Τυπάλδου

Τὰ μαλλιά σου ἔπεφταν πλῆθος
εἰς τὸν κάτωπρο λαίμῳ
καὶ σοῦ στόλιζε τὸ στήθος
Ῥόδ' ὦρατο παρβενικὸ

ἐκαθαρίσθησαν εἰς

Τὰ μαλλιά σου ἔπ. πτον πλῆθος
εἰς λαίμῳ σου τὸν λευκόν,
καὶ τὸ στήθος σου ἐκόσμηι
Ῥόδον ὦραῖον παρβενικόν

καὶ δύο ἔτι δίστιχα

Τὰ μάτια λέγουν τῆς καρδιάς· καρδιά γιὰτ' ἔχεις λύπη;
εἶσθε τυφλὰ ; δὲν βλέπετε τὸ ζεῦγος ποῦ σὰς λείπει;

* Ἀς παύση ὁ καλλωπισμὸς, ἄς παύση τὸ ὦραῖον,
* Ἀς παύση τὸ ψιμμύθιον. . . δὲν εἶνε ὦρα πλέον!

καὶ ἐψάλλοντο ταῦτα ἐν παρῳδίᾳ ἑπτανησι-
ακῶν ἤχων καὶ λαρυγγισμοῖς *amaré!* Ἀποχωρήσαντα τὸν πρῶτον διαδέχεται μέχρι τῆς πρωίας ὁ δεῦτερος θιάσος· αὐτοῦ αἱ ἀζώσεις εἶνε ὑψηλότεραι, ἀποδίδοντος ἐν ἀνηκούστῳ πολτῷ ἐλληνικῶν λέξεων καὶ ξηνοφῶνων συλλαβῶν τὰς μελωδίας τοῦ προσφάτως ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἐγκαθιδρυθέντος ἐξ Ἰταλίδων ᾠδικοῦ καφενεῖου, ἀνακρουομένης καὶ συνοδευομένης πάσας. . . δι' ἐνὸς ταμποῦρᾶ.

Ἄλλα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν κατὰ τὰς νύκτας τελουμένων κώμων, ἢ ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην ἀνὰ τὰ χεῖλη των νέων φερομένων ἄσμάτων καὶ ἤχων, δὲν δυνάμεθα εὐνοικῶς νὰ ἀποφανθῶμεν περὶ τῆς παρ' ἡμῖν ἐνυπαρχούσης ᾠδικῆς φιλοκαλίας. Ἡ αἰτία τούτου εἶνε ἡ ἔλλειψις καταλλήλων ἄσμάτων, ἢ ἔλλειψις καταλλήλων καλλιτεχνῶν πρὸς μελοποι-

ησιν αὐτῶν, βέβαιον εἶνε ὅτι ἀμφοτέρων στερούμεθα, ἀφ' οὗ οἱ μὲν παρ' ἡμῖν εὐδόκιμοι περὶ τὴν μελοποιίαν, ἐκτὸς ἐντίμων τινῶν ἐξαιρέσεων, δὲν καταναλίσκουσι καιρὸν ὅπως τονίσωσιν ἑλληνικὰ ποιήματα, ἅτινα οὐδεμία καλῶς ἀναθετραμμένη δεσποινὶς θέλει καταδεχθῆναι ἐκτελέσει ἐπὶ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κλειδοκυμβάλου τῆς, τὰ δὲ ἀρμόδια πρὸς μολπὴν ἢ ἐπὶ γνωστῶν ἤχων ἠρμωσμένα ἄσματα παράκεινται ἀργούντα ἢ συναναφύρονται ἐν ταῖς ἀνά πᾶν ἔτος ἐκδιδόμεναις καὶ ἐπαυξανομεναις ἀνθολογίαις, ὀλίγα μετὰ πολλῶν τερατωδῶν καὶ ἠλιθίων προϊόντων, ἀκαταλλήλων καὶ πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ πρὸς ᾠδὴν, καὶ πρὸς γέλωτα ἔτι. Πρὸ ἐτῶν ξένος τις λόγιος, συγγράψας βιβλίον περὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἀνέφερεν ὅτι τὰ ποιήματα τοῦ Δημοτρίου Πηκπαρηγοπούλου δημοτικώτατα φέρονται ψαλλόμενα ἀνά τὰ στόματα τῶν λεμβούχων τοῦ Πειραιῶς. Ἄλλ' ἡμεῖς γινώσκομεν ὅτι οὐδὲ ὁ ἀείμνηστος ποιητὴς ἠξιώσε ποτε ὅτι τὰ μεταφυσικά καὶ ἀνώμαλα αὐτοῦ φιλοσοφήματα ἦσαν κατάλληλα εἰς ᾠδικὸν ἐντύπωμα λεμβούχων, ἀλλ' οὐδὲ ὅτι τὰ χαριέστατα ἄσματα τοῦ Ραγκαβῆ, τοῦ Σελωμοῦ, τοῦ Τανταλίδου, καὶ τινῶν νέων ἡμῶν ποιητῶν ἐκτελοῦσι τὸν σκοπὸν αὐτῶν, ἄλλα μὲν ἀγνοούμενα, ἄλλα δὲ εἰς μάτην ἀναμένοντα τὸ ζωογόνον μέλος, ἐν τῇ αὐτῇ παραλλήλῳ κείμενα μετὰ τῶν μὴ διδασκομένων δραμάτων καὶ τῶν μὴ νυμφευομένων δεσποινίδων. Τοῦναντίον ἀποκτῶσι περίσσειαν δημοτικότητος ἀνά τὰ στόματα πάντων ἐκτραυματικά τινῶν στιχορρηγήματα παντὸς ἀμοιροῦντας καλλιτεχνικοῦ στοιχείου, ἐξ ὧν μέχρι τῆς χθὲς διέτρεχον θριαμβευτικῶς ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ ἐπαρχίας καὶ πρωτεύουσας καὶ περιπαθῶς ἀνεμέλποντο καὶ ἀνεκρούοντο ὑπὸ τῶν νέων εἰς συμπόσια καὶ πανηγύρεις καὶ κόμους καὶ συνεχίζουν καρδίας καὶ κατέλειβον δάκρυα ἄσματα ἐκ τοιούτων στίχων:

Συγχώρησόν με, ἄν εἴμ' αὐθάδης,
 Ἴδου ὁ ἄδης
 Μὲ προσκαλεῖ.
 Γονεῖς μου, μὴ λυπεῖσθε, ζῆτέ ἀποθαίνω,
 Ἵτον ἄδην κατεθαίνω,
 Ἐκεῖ θὰ σὰς ἰδῶ.
 Φέρετε δὲ μαζῆ σὰς τὸν νέον π' ἀγαποῦσα,
 Μ' ἐκεῖνον σὰν ἐζοῦσα,
 Μαζῆ του νὰ χαθῶ.

Ἦκουσα κατὰ πρῶτον ψαλλομένους τοὺς ἀνούσιους στίχους πρὸ τινῶν ἐτῶν, ἐν ᾧ διέπλεον τὴν λίμνην τοῦ Μεσολογγίου ἦτον γαληνιαία καὶ ὀλόδροσος ἐσπέρα τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἦσαν τὰ πάντα ἐκεῖ πέραν ἀπαράμιλλα ἐν τῇ μαγείᾳ των, οὐρανὸς καὶ λίμνη, ἢ δίδυμος ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς λίμνης πανσέληνος, ὁ ἄπειρος ὀρίζων, ἢ μαρμαρίνη ἡρέμια τῶν ὑδάτων, μετὰ γλυκυτάτου φλοίσβου φρικιώντων ἐκ τῶν διαπλεόντων ἐπ' αὐτῶν πλοικαρίων. Τὸ ἄσμα ἐψάλλετο ὑπὸ

νέων σπουδαστῶν ἐν συμφωνίᾳ καὶ συνοδείᾳ κιθάρας.

Αἴφνης ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς λίμνης, ἐκεῖ πρὸς τὸ ὑποτρέμον φῶς τῆς ἀλιευτικῆς ἐκείνης καλύβης, ἀνυψοῦται, μεγαλύνεται, διαχέεται, καὶ διακρίνεται διαυγῆς, ἀπροσποίητος, τρομώδης καὶ μεταλλικῆς φωνῆ, τραγουδοῦσα ἐν τῷ γνωστῷ ἐκείνῳ δημοτικῷ καὶ περιπαθηστάτῳ σκοπῷ τοὺς στίχους τούτους, οἵτινες εἶνε ἐκ τῶν σεμνωμάτων τῆς ποιήσεως τοῦ λαοῦ:

Κόρη μ', ὅταν σ' ἐφίλησα, νύχτα ἦταν, ποῖός μ' εἶδε;
 Μὰς εἶδ' ἡ νύχτα κι' ἡ αὐγὴ, τᾶστροι καὶ τὸ φεγγάρι,
 Καὶ τᾶστροι ἐχαμήλωσε, τῆς θάλασσης τὸ λείει,
 Θάλασσα τότεπε τοῦ κουπιού καὶ τὸ κουπί τοῦ ναυτή,
 Κι' ὁ ναυτὴς τὸ τραγοῦῖσε ἔς τῆς λιγερῆς τὴν πόρτα.

Τὸ ἄσμα καθίστα δις ἀρμονικώτερον ἢ ὦρα, ὁ τόπος, ἡ γαλήνη, ἡ ἀπόστασις, ὁ ἐκ τῆς ἐργασίας ἐπιστρέφων καὶ ἀφροντίστως ψάλλον αὐτὸ πτωχὸς ἀλιεύς, ἡ ἀντίθεσις ἢ ἐνυπάρχουσα ἐν τῇ λαχταριστῇ ποιήσει αὐτοῦ καὶ τῇ νεκρᾷ πεζολογίᾳ τοῦ ἄλλου, ἐν τῇ ἀξέστῳ ἀλλὰ χαρακτηριστικῇ μουσικῇ αὐτοῦ, καὶ τῇ ἐπιτετηδεύμενῃ μελωδίᾳ ἐκείνου, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἀσυνειδήτως παρέδιδε τὴν μολπὴν του εἰς τὰς νυκτίας ἡχοῦς καὶ τοῖς λογίοις νέοις, οἵτινες ἐκώμαζον, ὄνειροπολοῦντες κατακτήσεις καὶ σαγήνας, ὡς ἀμοιβὴν τῶν ἄσμάτων αὐτῶν. Τοῦ ὀρίζοντος τὸ κάλλος, ἡ σεληναία αἴγλη, ἡ ζωτικότης τοῦ ἀέρος, καὶ ἡ μεθούσα γλαυκὴ μονοτονία ἐξ αἰθέρος καὶ θαλάσσης, ἀνητηακλῶντο πάντα ἐν τῷ μελωδικῷ ἄσματι τοῦ ἀλιεῖος. Ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων μελωδιῶν καὶ ἐπὶ τοιούτων χρυσοτεύκτων στίχων ἂν καταρτίσῃ ὁ μέλλων τοῦ ἔθνους μελοποιὸς τὸ ἐξοχον αὐτοῦ ἔργον, ἀναγεννᾶται τὸ μουσικὸν αἶσθημα παρ' ἡμῖν, ἢ ᾠδικὴ φιλοκαλία ἀναπτύσσεται, καὶ κῶμοι καὶ κωμάζοντες ἐπανευρίσκουσι τὴν πρὸ πολλοῦ ἀπολεσθεῖσαν ποιήσιν αὐτῶν.

Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

ΑΠ' ΑΘΗΝΩΝ ΕΙΣ ΚΗΦΙΣΙΑΝ

Τὸ σύνθημα τῆς ἀναχωρήσεως ἐδόθη· ἡ ἀτμάμαξα συρίζει ὀξέως· ἡ ἀμαξοστοιχία συγκλονεῖται, ἀπομακρύνεται, ἡρέμα κατ' ἀρχὰς τοῦ σταθμοῦ καὶ ἀρχίζει αἴφνης παράφορον διὰ τῶν ἄγρων καλπασμῶν ἐπὶ τῶν σιδηρῶν γραμμῶν.

Καὶ τὸ βλέμμα δὲν προφθάνει νὰ ἴδῃ καλῶς, δὲν προφθάνει ν' ἀναπαυθῆ ἐπὶ τῶν θελατικῶν ἢ μεγαλοπρεπῶν τοπιῶν, ἅτινα περιβάλλει διὰ γοήτρου ἢ ἱερά τῆς ἀρχαιότητος ποίησις ἢ τὸ γραφικὸν τῆς θέσεως αὐτῶν.

Ἐκεῖ κάτω διακρίνω τὸν Κολωνόν, ἐρυθρὸν